

MIT ȘI REALITATE ÎN SCULPTURA LUI TUDOR CATARAGA

CZU: 730.03:73.071.1

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.23.1-68.21>Doctor habilitat în studiul artelor **Tudor STAVILĂ**

E-mail: stavilat52@gmail.com

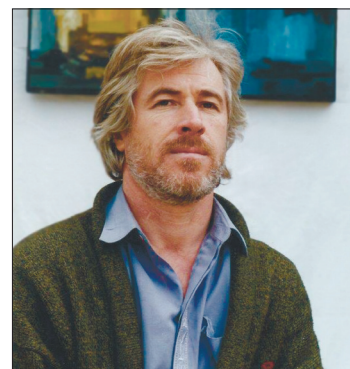
ORCID ID: <https://orcid.org/0000000279826184>

Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii din Moldova

MYTH AND REALITY IN THE SCULPTURE OF TUDOR CATARAGA

Summary. Tudor Cataraga belongs to the generation of the nineties of the last century, who together with his guild colleagues Ion Zderciuc, Valentin Vărtosu or Mihai Damian, directed the national sculpture on a new path of reinterpreting artistic paradigms. With themes and subjects taken from mythology and folk art, from universal art and national literature, they proposed a select artistic language, transforming the sculptural forms into a clear message of national identity. Tudor Cataraga was, in sculpture, different from his contemporaries. He did not seek to conform to the fashion of the time, to accept a certain style or trend, but created his own vision of art and existence.

Keywords: contemporary sculpture, myth and reality, national value, public sculpture, predecessor and reinterpretation.

Rezumat. Tudor Cataraga, un reprezentant de seamă al generației nouăzeciștilor a secolului trecut, împreună cu colegii săi de breaslă Ion Zderciuc, Valentin Vărtosu, Mihai Damian a direcționat sculptura națională pe un nou făgaș al reinterpretării paradigmelor artistice. Cu teme și subiecte preluate din mitologie și arta populară, din arta universală și literatura națională ei au propus un limbaj artistic select, transformând formele sculpturale într-un mesaj clar al identității naționale. Tudor Cataraga a fost, în sculptură, diferit de confrății săi. Nu a urmărit să se conformeze modei timpului, să accepte un anumit stil sau tendință, ci și-a format propria viziune asupra artei și existenței.

Cuvinte-cheie: sculptură contemporană, mit și realitate, valoare națională, sculpturi din spațiul public, predecesor și reinterpretare.

Sfârșitul „realismului socialist” și al proverbialelor „comenzi de stat” în domeniul artelor plastice, care periclita libertatea de creație în perioada sovietică, a favorizat apariția în Republica Moldova independentă a unei generații de sculptori, pentru care dominația ideologică în artă a devenit istorie. Tudor Cataraga, Ion Zderciuc, Valentin Vărtosu, Mihail Damian și alții descoperă un model și o tematică nouă pentru aspirațiile contemporane ale artei. Într-o anumită măsură ei scot în evidență „formalismul” detestat de sovietici, propunând o variantă a sculpturii moderne cu tangență la valorile artei europene, contribuie esențial la revenirea artei în arealul spiritului național cu mesaje preluate din artele populare, din istoria neamului, de la marii creatori, ignorați până nu demult.

O personalitate aparte în cultura noastră națională este regretatul sculptor Tudor Cataraga, a cărui creație demonstrează o prezență remarcabilă în arta plastică autohtonă. A fost artistul care s-a eliberat de anumite clișee, de tipare concrete, având deschiderea și curajul de a se impune cu o viziune proprie, originală. Dece-

sul său subit, provocat de un accident rutier în 2010, a fost o pierdere irecuperabilă pentru sculptura și artele noastre.

Născut pe 4 august 1956 la Seliște, Nisporeni, Tudor Cataraga a studiat după absolvirea școlii medii în atelierele de sculptură de pe lângă Academia de Arte Frumoase din Sankt Petersburg (1981–1984), absolvind oficial cursurile în 1990. Pentru prima dată un pretendent a fost admis la o instituție de învățământ superior fără a avea studii inițiale în domeniul sculpturii. I-a avut profesori pe Serghei Cubasov și Mihail Anikușin. Primul este cunoscut în arta contemporană rusă datorită sculpturii decorative *Pegas*, interpretate în diverse variante, iar al doilea – ca reprezentant al școlii tradiționale, autor de lucrări în domeniul sculpturii monumentale, cunoscut și datorită unor busturi ale personalităților notorii din cultura rusă.

Studiile și-au pus amprenta pe primele lucrări sculpturale ale lui Tudor Cataraga, preponderent realiste, având un modelaj academic, marcate de o percepție romantică a realității. *Portret* (1986), compo-

Meșterul Manole, 57 × 27 × 25 cm, șamotă, 1990.

ziția *Copilărie* (1986), *Sapho* (1987), *Milescu-Spătaru* (1990) sunt primele și ultimele lucrări în care se resimte influența profesorilor săi, adepți ai realismului socialist [1].

Cotitura în creația se produce după anul 1990. Filiera figurativă ia locul formelor abstracte, inspirate indirect din opera lui Constantin Brâncuși, din arta arhaică, exotică sau din sculptura populară. Experimentează cu cele mai diverse materiale: lemn, piatră, teracotă, marmură, metal, îmbinându-le în mod original. Deși activitatea îi este completată și de lucrări în domeniul picturii și cel al graficii, pasiunea vieții lui rămâne sculptura.

Călătorește prin Bulgaria și România, Ungaria și Germania, Austria și Olanda, admiră celebrele sculpturi de care abundă orașele europene, vizitează marile muzee consacrate sculpturii publice. Compară cele văzute și admirate cu sculptura publică din Chișinău,

Personaj, 36 × 44 × 12 cm, bronz, granit, 1998.

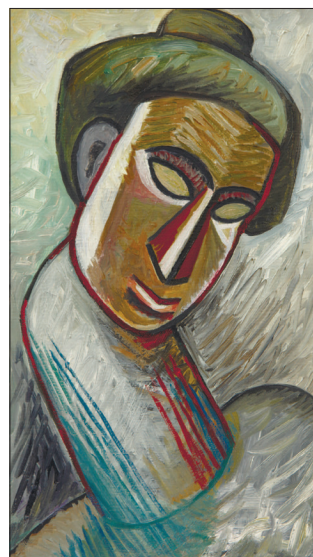
săracă și arareori expresivă, care practic lipsește din spațiul comunitar, este cuprins de decepții și frustrări, dar le depășește. E plin de idei și de energie [2].

La răscrucea secolelor XX–XXI și într-o ambianță culturală când vechile valori esteteice s-au consumat, iar cele noi abia încep să se înfiripeze, Tudor Cataraga apelează la teme și subiecte ale căror imagini se întâlnesc pretutindeni, ca fenomen universal, întruchipând integritatea lumii. Acceptă calea sinuoasă a căutărilor de interpenetrare și juxtapunere de vechi mituri, creații folclorice și arta contemporană, de reinterpretare a epopeilor primilor eroi și a primelor evenimente, neafectate de civilizația actuală, creând opere simbolice și oferând spectatorului o viziune esențială asupra lumii.

În lucrările sale se simte influența avangardei de la începutul secolului XX (constructivismul lui Alexandr Rodcenko), cea mai relevantă în acest sens fiind lucrarea *Personaj* din 1998, dar și legătura cu tradițiile

Pătrat reciclat, 23 × 23 cm, lemn, metal, 2003.

Dorina, 27 × 46 cm, ulei, pânză, 2007.

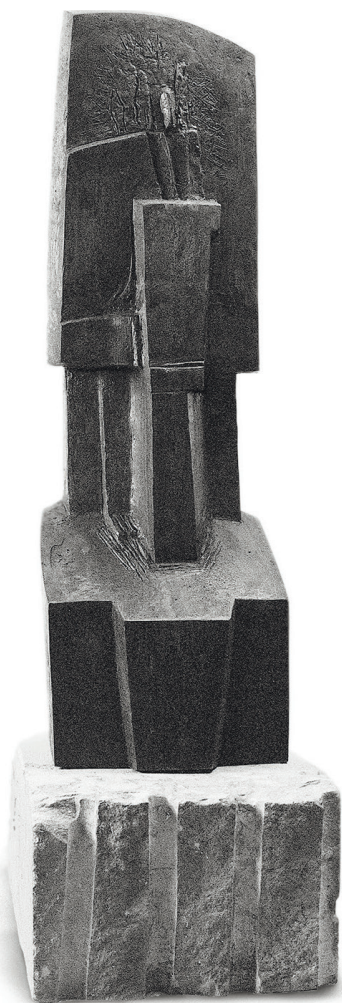
sculpturii vechi: figurile umane se percep ca niște chipuri fantasmagorice transferate în actualitate [3].

Sculptorul Tudor Cataraga a penetrat zona unor spații ancestrale, necunoscute pentru spectator, pe care le prezenta publicului în formule de o simetrie bilaterală, amintind concomitent și de ceramică, și de sculptură. Aceste două domenii ale artei au origine comună în trecutul îndepărtat: *Arheologie I* (1992) și *Arheologie II* (1996), *Penelopa* (1990), *Penelopa* (1991), *Idol* (1992) – niște imagini „păgâne” care încearcă să reproducă un chip pierdut în analele istoriei milenare ale sculpturii [4].

Două elemente sunt specifice pentru creația sculptorului. Unul dintre ele este coroana. Nu o coroană din cele purtate de regi, ci una imaginară, modelată din raze, care străpung formele sculpturii, prefăcând-o în dantelă. *Femeia-arbalet*, *Om-pasăre*, *Verticale în*

Om-pasăre, 36 × 19 × 12 cm, bronz, granit, 1994.

Tron medieval II, 104 × 43 × 32 cm, bronz, gresie, 2002.

spațiu 1994), *Maternitate* (1997), *Hiperion*, *Arca lui Noe* (1998), *Geneză* (2000) au la bază anume acest element simbolic.

Cel de-al doilea element în jurul căreia se impune sculptura autorului este tronul, simbolul stabilității și puterii. El se regăsește într-un șir de lucrări, cum ar fi *Penelopa* (1990), *Idol* (1992), *Sfânta Treime*, *Cugetare* (1996), *Arbore* (1998) și apare integral în monolitul pietrei de Cosăuți – *Tronul* (2002).

Tudor Cataraga nu a acceptat fuziunea cu niciunul dintre curentele specifice ale postmodernismului contemporan, reactualizând motivele cunoscute în arta universală: *Meșterul Manole* (1990), *Semn arhaic* (1991), *Pătrat negru pe câmp alb* (2003), *Centaure muribund* (1996), *Egipteană* (1998), *Arca lui Noe* (1998), *Recviem* (1999), iar rarele reminiscențe ale expresionismului se întâlnesc doar în busturile târzii ale sculptorului, în *Autoportret* (2002) și *Portretul Dorinei* (2002), cu deformări ușoare ale chipurilor, accentuând expresivitatea imaginii [5].

Sculptorul a izbutit să realizeze puține monumente de for public, cele mai importante fiind *Îngerul de veghe*. *Omagiu lui Ion Dumeniuc* (Chișinău, 1994), *Monumentul lui Mihai Eminescu* (Chișinău, 1996), *Sfânta Treime* (Pererâta, Briceni, 1996), *Tron Medieval* (Ungheni, 2000), *Început și sfârșit* (Changchun, China, 2001), *Întâlnire în spațiu* (Ungheni, 2002), *Bustul Domnitorului Alexandru cel Bun* (2004, Ialoveni), *Monumentul Domnitorului Ștefan cel Mare și Sfânt* (2004, Nisporeni) [6].

Indiferent de teme sau tratare, în operele artistului este univocă metafora verticalității, ca un zbor în spațiul enigmatic al artei în care sculptura își rezervă partea sa de experiment și libertate.

Portretul lui Eugen Coșeriu, 45 × 29 × 33 cm, bronz, 2001. Muzeul Național de Artă al Moldovei.

În lucrările sculptorului nu există acțiuni și nici imagini reale. Formele sale compoziționale se transfigurează în volume care doar uneori amintesc de conturul figurilor umane, transformate în simboluri sau semne abstracte ale universului, apărute în urma unor asocieri ale subconștientului. Procedeul specific procesului de creație cu ajutorul căruia elementele realității exterioare, filtrate prin viziunea imaginației și puterea de expresie a artistului, se transformă într-o existență nouă în care mitul și realitatea fac o legătură miraculoasă în spațiu și timp. Ele se disting printr-o modalitate specifică de realizare a formei purtătoare de simbol și metaforă, prezentă în majoritatea operei. Din păcate, ultimul proiect al unui monument de for public, expus în 2014 în fața Parlamentului din Chișinău în anul 2014 și consacrat victimelor din 7 aprilie 2009, redenumit ulterior în *Monumentul Libertății*, a rămas doar la etapa de intenție.

Tudor Cataraga a fost prezent la ateliere și tabere de creație în Alba-Iulia (1992), la Centrul de Cultură și Artă „George Apostu” din Bacău (1994), la simpozionul de Sculptură mică în bronz din Chișinău (1998, 1999), la taberele de sculptură din Ungheni (2001, 2002), cea mai importantă experiență sub aspect tehnic acumulând-o în 2001 (încununată cu lucrarea *Început și sfârșit*) la Simpozionul Internațional de Sculptură din Changchun, China [6]. În urma simpozionului pe care l-a găzduit, Criuleni s-a ales cu lucrarea *Meșterul Manole*. La Bran un simpozion similar a fost organizat la inițiativa lui Gheorghe Herghineanu, primar de Brașov și a sculptorului din București Nicolae Ovidiu Popa, cu participarea lui Mircea Lăcătuș și Dumitru Verdianu (Austria), Daniil Kaminker (Rusia), Norio Shibata (Japonia) ș.a. Tudor Cataraga a cre-

at în cadrul evenimentului sculptura *Omagiu pentru părinți* pe care a lăsat-o în dar orașului Bran.

A beneficiat de puține expoziții personale: la Casa Americii Latine (București, 1997), Muzeul Literaturii Române „Vasile Pogor” (Iași, 1998), Muzeul Național de Artă al Moldovei (2006), ultima, *in memoriam* – „Tudor Cataraga. Cu pietate în eternitate”, fiind organizată de colegii săi sculptori în 2014 la Centrul Expozițional al UAP „Constantin Brâncuși”.

A participat cu opere la cele mai importante expoziții colective și de grup în cadrul Saloanelor Moldovei Bacău-București-Chișinău (1989–1999), și-a expus lucrările în Galeria de Artă din Düsseldorf, Germania (1995), la Parlamentul Ungariei (Budapesta, 1996) și în Sala Parlamentului României (București, 2000).

Lucrările lui Tudor Cataraga se află în colecțiile Muzeului Național de Artă al Moldovei, Muzeului Na-

Monumentul lui Ștefan cel Mare, piatră, Nisporeni, 2004.

Monumentul lui Mihai Eminescu,
500 × 400 × 150 cm, bronz, granit, 1996.
Chișinău, Scuarul Teatrului Național
„Mihai Eminescu”.

țional de Literatură „Mihail Kogălniceanu” din Chișinău, Muzeului Literaturii Române „Vasile Pogor” din Iași, la Centrul de Cultură „George Apostu” din Bacău, la Uniunea Artiștilor Plastici și la Sala Parlamentului din România. Succesul operelor sale se datorează unor studii și reflecții profunde despre sensul vieții și menirea artei ca o condiție indispensabilă a perfecțiunii umane.

Pentru originalitatea creațiilor sale sculptorul a fost apreciat cu Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din România (1999), Premiul Ministerului Culturii și Turismului al Republicii Moldova (2005, pentru lucrarea *Definiția formelor în planuri cu raporturi diferite* primește), Premiul Consiliului Județean Bacău (2007, pentru lucrările *Întâlnire în spațiu*, *Portal spre Țara Soarelui-Răsare. Omagiu lui Isamu Noguchi*), Premiul Consiliului Județean Bacău, Saloanele Moldovei ediția a XIX-a. A fost decorat de către Președinția României cu Medalia „Mihai Eminescu” (2000), cu Ordinul „Steaua României” în Grad de Comandor (2001), este laureat al Premiului „Mihai Greco” al Ministerului Culturii al Republicii Moldova în domeniul artelor plastice (*post-mortem*). Un discipol demn de talentul lui Tudor Cataraga este chiar feciorul său, arhitectul Vitalie Cataraga, care nu doar asigură continuitate memoriei tatălui, ci a preluat de la el spiritul său original și creativ.

În luna aprilie 2023, Muzeul Național de Artă al Moldovei urmează să organizeze expoziția comemorativă *Tudor Cataraga. Între mit și realitate* [8].

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Tănase Oana. Tudor Cataraga. Sculptura. Chișinău, ARC, 2003.
2. Cucereanu Viorica. Nu e un moft al sculptorilor, e dorința lor de a face orașul mai frumos. În: *Moldova Urbană*, nr. 5, 2005, 20-21.
3. Ciucă V. Un sculptor eminescian – Tudor Cataraga. În: *Basarabia*, 7-12/’99, 182-184.
4. Marian Ana. Timpul și spațiul în lucrările sculptorilor contemporani din Republica Moldova. În: *Arta*, Chișinău, 2008, 114-117.
5. Marian Ana. Implementări ale postmodernismului în sculptura contemporană a Republicii Moldova. În: *Arta*, Chișinău, 2009, 60 -61.
6. Zderciuc Ion. Slalom printre Ștefani și Ștefănei. De la Alexandru Plămădeală la Valentin Vărtosu. În: *Atelier*, 2004, 43-46.
7. Marius Val. Ungheni – sculptură în piatră și lemn. În: *Atelier*, nr. 1, 2003, 16-19.
8. Cataraga Tudor, 1956–2010. Sculptură, pictură, schițe. Muzeul Național de Artă al Moldovei. Cartier, 2023, 60 p.